

CURRICULUM

Justiția pentru copii

Curs de instruire inițială pentru ofițerii de urmărire penală

Autori:

Radion Cojocaru, conferențiar universitar, doctor în drept, șef al Catedrei drept penal, Academia de Poliție „Ștefan cel Mare” a MAI, Republica Moldova

Anatol Andronache, lector superior, Academia de Poliție „Ștefan cel Mare” a MAI, Republica Moldova
Institutul de Reforme Penale

Coordonatori:

Cristina Beldiga, manager de proiecte, Institutul de Reforme Penale

Vlad Schibin, coordonator de proiect, Institutul de Reforme Penale

Publicația apare cu sprijinul financiar al UNICEF-Moldova și SIDA

Textul lucrării nu reflectă neapărat opinia finanțatorului.

CURRICULUM

Justiția pentru copii

Curs de instruire inițială pentru ofițerii de urmărire penală)

**Aprobat prin procesul-verbal al ședinței Catedrei Drept Penal
a Academiei „Ștefan cel Mare”, nr. 11 din 03.11.2010**

© Radion Cojocaru, 2011

© Anatol Andronache, 2011

I

PRELIMINARII

Asimilarea de către sistemul de drept național a standardelor prescrise de dreptul comunitar constituie un imperativ al timpului, obligatoriu de parcurs pentru realizarea opțiunii de integrare europeană a Republicii Moldova. Realizarea pe această cale a reformei de drept este indispensabil condiționată de implementarea unor transformări în domeniul justiției pentru copii și, în mod prioritar, a unor elemente de conținut pe care le implică: justiție restaurativă, probațiune, dejudiciarizare, asistență socială etc.

Justiția pentru copii urmează a fi administrată cu profesionalism de către reprezentanții organelor de resort implicați direct sau indirect în activitatea de desfășurare a justiției. Din categoria acestora, în primul rând, fac parte funcționarii serviciilor polițienești care, încă de la o fază incipientă a procedurilor judiciare, intră în contact direct cu copilul victimă, martor sau cu cel aflat în conflict cu legea.

În scopul pregătirii profesioniștilor de înaltă calificare, care ar promova principiile și standardele internaționale prescrise în materie, este necesar a modela instruirea lucrătorilor de poliție în strictă consonanță cu noile realități juridice ale societății. Prin urmare, prezentul curs de instruire oferă polițiștilor posibilitatea învățării unor practici pozitive de administrare a justiției pentru copii, în vederea asigurării unui tratament juridic adecvat al acestora, pornind de la particularitățile lor biopsihosociale.

Curriculumul are un caracter pluridisciplinar, îmbinând elemente de drept penal, contravențional, procesual-penal și aspecte criminologice. În esență, curriculumul este destinat formării unor competențe speciale care ar viza cunoașterea, aplicarea și integrarea elementelor referitoare la justiția pentru copii.

Nivelul de cunoaștere presupune acumularea cunoștințelor teoretice, formarea bazei conceptuale în domeniul administrării justiției privind copiii. Aplicarea se referă la consolidarea competențelor de punere în practică de către polițiști a principiilor și standardelor comunitare existente în materie. În ultimă instanță, integrarea se referă la formarea capacităților de transfer al cunoștințelor teoretice și al abilităților practice în situații atipice, soluționarea spețelor, rezolvarea unor sarcini cu un grad sporit de complexitate, formularea poziției proprii și argumentarea soluțiilor promovate.

II

OBIECTIVE STANDARD ALE DISCIPLINEI

În baza studierii disciplinei „Justiția pentru copii” audientul trebuie:

La nivel de cunoaștere și înțelegere:

- să cunoască cadrul normativ relevant în materia justiției pentru copii;
- să explice normele standard și principiile ce stau la baza funcționării justiției pentru copii;
- să determine rolul și locul funcționarului de poliție în administrarea justiției pentru copii;
- să identifice procedurile speciale aplicabile în privința copiilor;
- să evidențieze modele de tratament judiciar aplicabile copiilor conform standardelor internaționale și naționale;
- să înțeleagă esența și avantajele justiției restaurative în cauzele cu implicarea copiilor.

La nivel de aplicare:

- să interpreteze normele juridice internaționale și naționale ce reglementează elementele aferente justiției pentru copii;
- să aplice principiile ce stau la baza drepturilor copilului în situații concrete;
- să folosească bunele practici existente în domeniul justiției juvenile;
- să administreze elementele justiției juvenile;
- să delimiteze competențele funcționale ale autorităților publice în administrarea justiției pentru copii;
- să coreleze activitatea de administrare a justiției pentru copii cu serviciile comunitare;
- să aplice normele legale prin prisma tendințelor de dejudiciarizare a procesului contravențional și penal în cauzele cu implicarea copiilor;
- să utilizeze metode eficiente de prevenire a delincvenței în rândul copiilor.

La nivel de integrare:

- să exprime o atitudine față de principiile ce stau la baza funcționării justiției pentru copii;
- să-și asume responsabilitatea față de consecințele erorilor determinate de aplicarea incorectă a legilor;
- să-și perfecționeze continuu capacitatea de a lua decizii legale în situații concrete de administrare a justiției pentru copii;
- să estimeze de sine stătător imperfecțiunile normelor juridice autohtone existente în materia justiției pentru copii;
- să elaboreze propuneri de *lege ferenda*, inclusiv de compatibilizare a cadrului normativ național cu cel internațional.

III

ADMINISTRAREA DISCIPLINEI

Codul disciplinei	Semestrul	Numărul de ore		Evaluarea
		C	S	
SO		18	18	Examen

V. TEMATICA ȘI REPARTIZAREA ORIENTATIVĂ A ORELOR

a) Tematica și repartizarea orientativă a orelor de curs:

Nr. crt.	Tema	Realizarea în timp (ore)
1.	Justiția pentru copii: noțiuni introductive	2
2.	Dejudiciarizarea procesului contravențional și penal în cauzele cu implicarea copiilor	2
3.	Probațiunea în privința copiilor	2
4.	Justiția restaurativă	2
5.	Autorități ce administrează justiția pentru copii	2
6.	Proceduri prietenoase aplicabile copiilor	2
7.	Acțiuni și măsuri procesuale speciale aplicabile în privința copiilor	2
8.	Servicii comunitare de protejare a copilului	2
9.	Prevenirea delincvenței în rândul copiilor	2
	Total	18

b) Tematica și repartizarea orientativă a orelor de seminar

Nr. crt.	Tema	Realizarea în timp (ore)
1.	Justiția pentru copii: noțiuni introductive	2
2.	Dejudiciarizarea procesului contravențional și penal în cauzele cu implicarea copiilor	2
3.	Probațiunea în privința copiilor	2
4.	Justiția restaurativă	2
5.	Autorități ce administrează justiția pentru copii	2
6.	Proceduri prietenoase aplicabile copiilor	2
7.	Acțiuni și măsuri procesuale speciale aplicabile în privința copiilor	2
8.	Servicii comunitare de protejare a copilului	2
9.	Prevenirea delincvenței în rândul copiilor	2
	Total	18

IV

OBIECTIVE DE REFERINȚĂ

<ul style="list-style-type: none">- să definească sistemul justiției pentru copii;- să identifice elementele sistemului justiției pentru copii;- să cunoască calitățile pe care le poate avea copilul în sistemul judiciar;- să interpreteze normele și standardele internaționale existente în materia justiției pentru copii;- să explice și să pună în aplicare principiile fundamentale ale justiției pentru copii.	<p>Justiția pentru copii: noțiuni introductive</p> <ul style="list-style-type: none">• Sistemul justiției pentru copii.• Copilul în sistemul judiciar.• Norme și standarde internaționale în materie de justiție pentru copii.• Principii fundamentale ale justiției pentru copii.• Măsuri de protecție judiciară a copiilor.
<ul style="list-style-type: none">- să cunoască posibilitățile de aplicare a alternativelor la sancțiunile contravenționale;- să identifice criteriile speciale de individualizare a răspunderii penale;- să conștientizeze prioritatea individualizării răspunderii prin prisma personalității făptuitorului în raport cu gravitatea faptei;- să identifice temeiurile liberării de răspunderea penală și de pedeapsa penală a copiilor aflați în conflict cu legea;- să înțeleagă prioritățile și avantajele alternativelor măsurilor de constrângere și măsurilor preventive;- să utilizeze măsurile cu caracter educativ;- să identifice garanțiile suplimentare și mecanismele de asigurare a drepturilor și intereselor legale ale copiilor aflați în conflict cu legea.	<p>Dejudiciarizarea procesului contravențional și penal în cauzele cu implicarea copiilor</p> <ul style="list-style-type: none">• Sancțiuni contravenționale și pedepse alternative.• Criterii speciale de individualizare a răspunderii penale.• Liberarea de răspunderea penală și pedeapsa penală.• Alternativele măsurilor de constrângere și măsurilor preventive: priorități și avantaje.• Măsuri cu caracter educativ.• Garanții suplimentare și mecanisme de asigurare a drepturilor, intereselor legale ale copiilor la aplicarea măsurilor corecționale.
<ul style="list-style-type: none">- să aprecieze interesul superior al copilului ca principiu fundamental de aplicare a probațiunii;- să coreleze interesul superior al copilului cu instituția probațiunii;- să clasifice tipurile de probațiune;- să identifice organele de probațiune;- să relateze despre competențele organelor de probațiune;- să evalueze conținutul referatului presentențial;- să cunoască criteriile de evaluare psihosocială a personalității minorilor.	<p>Probațiunea în privința copiilor</p> <ul style="list-style-type: none">• Interesul superior al copilului – principiu fundamental de aplicare a probațiunii.• Tipurile de probațiune.• Organele de probațiune.• Referatul presentențial de evaluare psihosocială a personalității copiilor.• Asistența și consilierea minorilor în conflict cu legea la faza presentențială.• Principii de activitate a consilierilor de probațiune.• Rolul organelor de poliție în desfășurarea activităților de probațiune.

<ul style="list-style-type: none"> - să definească conceptul și principiile justiției restaurative; - să identifice beneficiile pe care le are instituția medierii în cauzele cu copii; - să pună în aplicare principiile speciale caracteristice procedurii medierii în cauzele cu copii; - să determine conținutul procedurii de mediere; - să descrie procedura medierii în cauzele cu copii; - să determine rolul pedagogului și al psihologului în medierea în cauzele cu copii; - să definească cercurile de împăcare; - să argumenteze rolul procurorului în instrumentarea cauzelor cu copii; - să descrie programele de împăcare între victimă și făptuitor. 	<p>Justiția restaurativă</p> <ul style="list-style-type: none"> • Noțiuni și principii. • Beneficiile medierii în cauzele cu copii. • Principii speciale și procedura medierii în cauzele cu implicarea copiilor. • Rolul pedagogului și al psihologului la medierea în cauzele cu copii. • Cercurile de împăcare. • Cercuri de verdict. • Conferința familială. • Programele de împăcare între victimă și făptuitor.
<ul style="list-style-type: none"> - să explice standardele internaționale existente în materia administrării justiției pentru copii; - să identifice organele abilitate cu competențe speciale în administrarea justiției pentru copii; - să relateze despre avantajele instituirii organelor specializate în cauzele cu implicarea copiilor; - să determine rolul și competențele comisiilor pentru minori; - să estimeze perspectivele și avantajele implementării procurorilor și instanțelor de judecată specializate în cauzele cu implicarea copiilor; - să descrie funcționalitatea instituțiilor de plasament pentru minori; - să argumenteze rolul avocatului parlamentar pentru protecția drepturilor copilului. 	<p>Autorități ce administrează justiția pentru copii</p> <ul style="list-style-type: none"> • Exigențe internaționale privind administrarea justiției pentru copii. • Specializarea în cadrul organelor de poliție. • Procurori și instanțe de judecată specializate în cauzele cu implicarea copiilor (perspective și avantaje de implementare). • Comisiile pentru minori de pe lângă autoritățile publice locale. • Instituții de plasament pentru minori. • Avocatul parlamentar pentru protecția drepturilor copilului.
<ul style="list-style-type: none"> - să identifice scopurile și obiectivele procedurilor prietenoase; - să argumenteze criteriile de clasificare a procedurilor prietenoase; - să descrie formele de organizare a procedurilor prietenoase; - să determine rolul polițistului, al apărătorului, al pedagogului, al psihologului și al reprezentanților legali în desfășurarea procedurilor prietenoase; - să utilizeze pe larg tehnicile de comunicare cu copiii; - să pună în aplicare tehnicile de audiere a copilului. 	<p>Proceduri prietenoase aplicabile copiilor</p> <ul style="list-style-type: none"> • Proceduri prietenoase: scopuri, obiective și clasificare. • Formele de organizare a procedurilor prietenoase. • Subiecții procedurilor prietenoase (polițist, apărător, pedagog, psiholog și reprezentant legal). • Tehnici de comunicare cu copiii. • Aplicarea tehnicilor de audiere a copilului.

<ul style="list-style-type: none"> - să definească procedura specială în privința copiilor; - să aplice procedurile speciale în cauzele cu copii victime, copii martori și copii aflați în conflict cu legea; - să determine orientările și tendințele moderne de stabilire a capacității și a discernământului copilului; - să determine rolul și statutul reprezentanților legali în cadrul procedurii speciale; - să utilizeze procedee speciale la audierea copiilor; - să argumenteze necesitatea efectuării anchetei sociale; - să determine avantajele anchetei sociale; - să descrie procedura de disjungere a cauzei unde figurează copiii. 	<p>Acțiuni și măsuri procesuale speciale aplicabile în privința copiilor</p> <ul style="list-style-type: none"> • Regulile speciale în cauzele cu copiii victime, copiii martori și copiii aflați în conflict cu legea. • Orientări și tendințe moderne de stabilire a capacității și a discernământului copilului. • Garanții suplimentare și mecanisme de asigurare a drepturilor și intereselor legale ale copiilor. • Reprezentanții legali ai copilului. • Particularitățile procedurii speciale. • Avantajele anchetei sociale. • Disjungerea cauzei cu minori.
<ul style="list-style-type: none"> - să estimeze rolul serviciilor comunitare în prevenirea factorilor de risc; - să determine eficiența familiei în resocializarea copilului aflat în conflict cu legea; - să aprecieze importanța școlii în reorientarea și modelarea comportamentului copilului; - să descrie esența întâlnirilor de familie și a cercurilor comunitare; - să relateze semnificația centrelor comunitare în prevenirea factorilor de risc; - să aprecieze necesitatea conlucrării organelor polițienești cu serviciile comunitare de protejare a copilului. 	<p>Servicii comunitare de protejare a copilului</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rolul serviciilor comunitare în prevenirea factorilor de risc. • Instituția familiei. • Școala. • Întâlniri de familie și cercuri comunitare. • Centrele comunitare și prevenirea factorilor de risc.
<ul style="list-style-type: none"> - să constate cauzele și condițiile delincvenței în rândul copiilor; - să pună în aplicare măsuri generale, speciale și individuale de prevenire a delincvenței în rândul copiilor; - să prevină delincvența în rândul copiilor prin perspectiva lichidării factorilor criminogeni de natură socială; - să aplice acțiuni concrete în vederea prevenirii situaționale a delincvenței în rândul copiilor; - să evalueze situațiile de risc care duc la victimizarea copiilor; - să elaboreze noi metode orientate spre lichidarea factorilor criminogeni, pornind de la anumite situații concrete de risc. 	<p>Prevenirea delincvenței în rândul copiilor</p> <ul style="list-style-type: none"> • Evaluarea factorilor criminogeni. • Măsuri generale, speciale și individuale de prevenire. • Prevenirea socială. • Prevenirea situațională. • Prevenirea victimizării copiilor.

V

SUGESTII PENTRU ACTIVITATEA INDIVIDUALĂ A STUDENȚILOR

SUBIECTE/PROBLEME	FORME DE REALIZARE	MODALITĂȚI DE EVALUARE
1. Standarde internaționale în materia justiției pentru copii.	1. Referate/rezumate. 2. Studii de caz.	- prezentarea rezultatelor; - participarea la mese rotunde.
2. Dejudiciarizarea procesului contravențional și penal în cauzele cu implicarea copiilor.	1. Referate/rezumate. 2. Studiu de caz. 3. Selectarea elementelor de practică judiciară. 4. Analiza situațiilor faptice.	- prezentarea rezultatelor; - elaborarea sintezelor.
3. Probațiunea în privința copiilor.	1. Proiecte. 2. Studiu de caz. 3. Referate/rezumate.	- prezentarea rezultatelor; - elaborarea sintezelor; - participarea la mese rotunde.
4. Procedurile speciale în privința copiilor.	1. Studii de caz. 2. Jocuri de rol. 3. Proces simulat.	- elaborarea scenariului; - prezentarea scenariului.

VI

EVALUAREA DISCIPLINEI

A. Mostră de evaluare curentă

Participarea audiențelor în cadrul activităților practice

- Chestionări
- Participări la dezbateri
- Realizarea activității individuale sub formele: sintetizarea elementelor de practică judiciară, elaborarea și prezentarea referatelor
- Studii de caz
- Rezolvarea spețelor
- Studiarea dosarelor penale

Probe scrise: două testări obligatorii

TEST

Tema: *Justiția restaurativă*

1. Noțiunea și beneficiile medierii în cauzele cu copii.

2. Descrieți principiile și procedura medierii în cauzele cu implicarea copiilor.
3. Conferința familială – element de realizare a justiției restaurative.

B. Mostră de evaluare sumativă finală

Examen în scris

TEST

Subiectul 1. Măsuri cu caracter educativ aplicabile copiilor aflați în conflict cu legea penală

- 1.1 Avertismentul
- 1.2 Încredințarea copilului pentru supraveghere părinților, persoanelor care îi înlocuiesc sau organelor specializate de stat
- 1.3 Tratamentul medical de reabilitare psihologică a copilului

Subiectul 2. Reprezentanții legali ai copilului

1. Noțiunea de reprezentant legal al copilului
2. Etapa desemnării reprezentantului legal al copilului într-un proces
3. Categoriile de persoane care pot avea calitatea de reprezentant legal al copilului

Subiectul 3. Soluționați speța:

V.S., fiind abandonat de părinți de la vârsta de 10 ani, a fost plasat într-o școală-internat din mun. Bălți. După ce a împlinit vârsta de 15 ani, acesta a fugit din locul de plasament și a venit în mun. Chișinău, unde locuia la unchiul său C.S. Ultimul, fiind anterior condamnat, ducea un mod amoral de viață, întrebunțând sistematic băuturi alcoolice. Pentru a supraviețui, V.S. lucra la diverse munci ocazionale (lucrări de construcție, munci agricole etc.). Peste o perioadă de timp unchiul acestuia a început să-l bată sistematic, sub pretextul că V.S. nu aducea banii câștigați acasă. V.S. s-a adresat în una din zile polițistului de sector, care l-a îndemnat să se întoarcă la școala-internat.

Într-o seară C.S., fiind în stare de ebrietate, i-a propus nepotului său să intre în casa vecinului, care era plecat la odihnă, pentru a sustrage bunuri. Drept urmare, noaptea, susnumiții au pătruns împreună în incinta locuinței vecinului, de unde au sustras bunuri în valoare de 24 000 de lei.

Ulterior, după ce au fost reținuți, V.S. a fost interogat și închis într-o celulă cu alte persoane, inclusiv majore, în privința lui aplicându-se măsura preventivă a arestului. După ce a fost ținut în arest aproximativ patru luni de zile, acestuia i-a fost aplicată de către instanța de judecată pedeapsa închisorii de 6 luni de zile.

Identificați eventualele erori comise de către reprezentanții organelor de resort.

Soluționați cazul prin prisma unor asemenea instituții cum ar fi medierea, alternative măsurilor de constrângere și preventive sau probațiunea.

Aplicând metoda jocului de rol, efectuați o audiere a copilului cu raportare la situația faptică descrisă mai sus.

VII

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

I. ACTE NORMATIVE

1. Declarația universală a drepturilor omului din 10.12.1948, aderat la Declarație prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 217-XII din 28.07.1990 // Drepturile omului. Acte legislative internaționale și regionale, Ed. Epigraf, Chișinău, 2005.
2. Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 04.11.1950, ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 1298-XIII din 24.07.1997 // Drepturile omului. Acte legislative internaționale și regionale, Ed. Epigraf, Chișinău, 2005.
3. Convenția internațională cu privire la drepturile copilului a ONU din 20.11.1989, aderat la Declarație prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 408-XII din 12.12.1990 // Drepturile omului. Acte legislative internaționale și regionale, Ed. Epigraf, Chișinău, 2005.
4. Convenția asupra protecției copiilor și cooperării în materia adopției internaționale din 29.05.9 // Drepturile omului. Acte legislative internaționale și regionale, Ed. Epigraf, Chișinău, 2005.
5. Rezoluția 40/33 din 29.11.1985 cu privire la Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing).
6. Rezoluția 45/112 din 14.12.1990 privind Principiile Națiunilor Unite pentru prevenirea delincvenței juvenile (Principiile de la Riyadh).
7. Rezoluția 45/113 din 14.12.1990 privind Normele Organizației Națiunilor Unite pentru protecția minorilor privați de libertate.
8. Recomandările din 24.09.2003 ale Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei referitoare la noile moduri de abordare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile.
9. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994.
10. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18.04.2002 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 128-129/1012 din 13.09.2002.
11. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14.03.2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 104-110/447 din 07.06.2003.
12. Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218-XVI din 24.10.2008 // Monitorul Oficial nr. 3-6/15 din 16.01.2009.
13. Legea cu privire la mediere nr. 134-XVI din 14.06.2007 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 188-191/730 din 07.12.2007.
14. Legea privind drepturile copilului nr. 338-XIII din 15.12.94 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 13/127 din 02.03.1995.
15. Legea cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal nr. 105-XVI din 16.05.2008 // Monitorul Oficial nr. 112-114/434 din 27.06.2008.
16. Legea privind statutul ofițerului de urmărire penală nr. 333-XVI din 10.11.2006 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 195-198/918 din 22.12.2006.
17. Legea privind activitatea operativă de investigații nr. 45-XIII din 12.04.94 // Republicat: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 11-13/38 din 31.01.2003.

II. PRACTICĂ JUDICIARĂ

1. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova *Cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii*, nr. 39 din 22.11.2004 // Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2005, nr. 7, pag. 6.
2. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova *Cu privire la mersul examinării de către instanțele judecătorești din mun. Chișinău a cauzelor penale cu inculpații aflați în stare de arest*, nr. 19 din 31.10.2005 // Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2005, nr. 11.
3. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova *Despre aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației naționale și internaționale privind aplicarea pedepsei sub formă de muncă neremunerată în folosul comunității și executarea acestei pedepse*, nr. 8 din 04.07.2005, Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2005, nr. 12.
4. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova *Despre aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale legislației de procedură penală privind arestarea preventivă și arestarea la domiciliu*, nr. 4 din 28.03.2005 // Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2010, nr.3.
5. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova *Cu privire la aplicarea în practica judiciară a principiului individualizării pedepsei penale*, nr. 16 din 31.05.2004 // Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2004, nr. 6.
6. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova *Privind aplicarea în practica judiciară de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale* nr. 17 din 19.06.2000, Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2000, nr. 9-10.

BIBLIOGRAFIE:

1. Aionițoae C., Bercheșan V. și col., *Tratat de metodică criminalistică*, Ed. Carpați, Craiova, 1994.
2. Aionițoae C., Sandu Ion-Eugen și col., *Tratat de tactică criminalistică*, ediția a II-a revăzută și completată, Ed. Carpați, Oradea, 1992.
3. *Asistența socială și justiția juvenilă: modalități de integrare și cooperare*, CRRAS-UNICEF, Chișinău, 2005.
4. Barbăneagră A., Alecu Gh., Berliba V., Budeci V., Carpov T., Cușnir V., Cojocaru R., Mariș A., Popovici T., Ulianoschi Gh., Ulianoschi X., Ursu N., Volcinski V., *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu*, Chișinău, Ed. Sarmis, 2009.
5. Borodac A., *Manual de drept penal. Partea generală*, Tipografia Centrală, Chișinău, 2005.
6. Botnaru S., Șavga A., Grosu V., Grama M., *Drept penal. Partea generală, vol. I*, Chișinău, Carrier juridic, 2005.
7. Cârjan L., *Criminalistică. Tratat*, Ed. PINGIUN BOOK, București, 2005.
8. Constantin R., Drăghici P., Ioniță M., *Expertizele: mijloace de probă în procesul penal*, Ed. Tehnică, București, 2000.
9. Dolea I., Zaharia V., Beldiga C., *Medierea penală. Ghid pentru ofșerii de urmărire penală*, Chișinău, 2009.
10. Dolea I., Roman D., Sedlețchi I., Vizdoagă T., Rotaru V., Cerbu A., Ursu S., *Drept procesual penal*, Ed. Cartier juridic, Chișinău, 2005.
11. Dolea Igor, *Drepturile persoanei în probatoriul penal – conceptul promovării elementului privat*, Editura Cartea Juridică, Chișinău, 2009.
12. Dongoroz V., Kahane S., Oancea I., Fodor I., Iliescu N., Bulai C., Stănoiu R., Roșca V., *Explicații teoretice ale Codului penal român, partea specială, vol. III*, ediția a II-a, Ed. Academiei Române și ALL BECK, București, 2003.
13. Doraș S., *Criminalistica, vol. I*, Ed. Știința, Chișinău, 1996.
14. *Drepturile familiei și copilului. Culegere de acte normative*, 2 volume, UNICEF, Chișinău, 2001.
15. *Expertiza judiciară în cauzele privind minorii*, IRP-UNICEF, Chișinău, 2005.
16. Florian Gr., Zaharia V., Dilion M., Popa V., Moraru-Chilimar R., *Probațiunea prezentențială în privința minorilor. Teorie și practică*, Chișinău, 2005.
17. Gheorghită M., *Tactica reținerii bănuțitului, învinutului. Material științifico-didactic*, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, 2004.
18. *Ghid de aplicare practică a Convenției ONU cu privire la drepturile copilului*, UNICEF, Chișinău, 2001.
19. Graham Giles W., *Administrarea justiției în comunitate*, Ed. Expert, București, 2001.
20. Lupu M., Rîjicova S., *Ghid pentru specialiști din domeniul justiției juvenile*, IRP, Chișinău, 2004.
21. *Materialele Forului „Justiția Juvenilă în Estul și Sud-Estul Europei”*, Chișinău, 2006.
22. Moraru I., Predescu V., *Criterii de stabilire a responsabilității în expertiza psihiatrică judiciară*, București, 1962.
23. Pitulescu I., *Delincvența juvenilă*, Ed. Ministerului de Interne, București, 1995.
24. Rădulescu S., *Introducere în sociologia delincvenței juvenile*, București, 1990.
25. Rusnac S., *Factorii sociali în comportamentul delincent al minorilor*, Analele ULIM, Chișinău, 1999.
26. Stancu E., *Criminalistică, vol. I*, Ed. Actami, București, 1995.
27. Stancu E., *Criminalistică, vol. II*, Ed. Actami, București, 1995.
28. Stănișor Emilian, *Delincvența juvenilă*, Editura Oscar Print, București, 2003.
29. Styles-Power Chris, Rotaru V., *Manualul formatorului în domeniul justiției juvenile*, UNICEF, Chișinău, 2006.
30. Ulianoschi X., Mîrza V., Glubțov I., Rîjicova S., *Ghid privind munca neremunerată în folosul comunității aplicată față de minor*, IRP, Chișinău, 2005.
31. Ulianoschi X., *Probațiunea: alternativă la detenție*, Chișinău, 2004.
32. Zaharia V., Popa V., Postu D., Astrahan L., *Ghidul consilierului de probațiune*, Chișinău, 2009.
33. *Криминалистика*, под ред. Н.П. Яблокова, Изд. БЕК, Москва, 1996.
34. *Курс криминалистики, Том II*, под ред. Коршуновой О.Н. и Степанова А.А., Изд. Юридический центр пресс, Санкт-Петербург, 2004.
35. Павлов В.Г., *Субъект преступления и уголовная ответственность*, Изд. «Лань», Санкт-Петербург, 2000.
36. *Руководство для следователей*, под ред. В.В. Мозякова, Изд. «Экзамен», Москва, 2005.
37. Сафунов Ф.С., *Судебно-психологическая экспертиза в уголовном процессе*, Изд. Смысл, Москва, 2000.
38. Фейнберг Ц.М., *Учение о вменяемости в различных школах уголовного права и судебной психиатрии*, Центральный научно-исследовательский институт судебной психиатрии им. проф. Сербского, Москва, 1946.
39. Хмырков А.А., *Криминалистическая характеристика и предмет доказывания. Криминалистическая характеристика преступлений*, Москва, 1984.